

АНОТАЦІЯ

Олійник Ю. І. Адміністративно-правові засади діяльності податкових органів щодо притягнення до відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2025.

Наукова робота присвячена комплексному аналізу адміністративно-правових засад діяльності податкових органів щодо притягнення до відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства.

У дисертації досліджено процес формування й еволюції законодавчого регулювання податкової відповідальності як ключового елементу функціонування податкової системи держави.

З'ясовано, що інститут податкової відповідальності формувався поступово, відображаючи етапи суспільного розвитку та зміни економічної політики держави. На ранніх стадіях його становлення застосування заходів відповідальності мало переважно репресивний характер і було спрямоване на забезпечення стабільних бюджетних надходжень. У подальшому розвиток інституту супроводжувався переходом до більш комплексного та системного врегулювання, заснованого на принципах правової визначеності, пропорційності та забезпечення балансу інтересів держави й платників податків.

Обґрунтовано, що сучасний стан інституту податкової відповідальності характеризується наявністю низки проблем. Водночас податкова відповідальність продовжує виконувати важливу функцію у забезпеченні дисципліни платників та формуванні стабільних бюджетних надходжень. Її належна організація сприяє зміцненню податкової культури, підвищенню рівня добровільної сплати податків та зменшенню масштабів порушень.

Проаналізовано правову природу податкової відповідальності через виявлення її сутності, ознак, принципів, функцій та умов застосування.

З метою всебічного з'ясування специфіки відповідальності, що застосовується податковими органами за порушення податкового законодавства, у роботі окреслено її місце в системі юридичної відповідальності та визначено основні внутрішні характеристики. Встановлено, яким чином податкова відповідальність інтегрується в загальну концепцію державного примусу.

Досліджено роль контролюючих органів у забезпеченні податкової дисципліни та вплив правових норм на практику застосування санкцій.

У дисертації розкрито види та зміст заходів відповідальності, що застосовуються податковими органами за порушення податкового законодавства. З'ясовано, що система податкової відповідальності має комплексний характер і включає фінансові, адміністративні та кримінальні заходи, які спрямовані не лише на покарання, а й на попередження правопорушень і стимулювання добровільного виконання податкових обов'язків.

Означено особливості застосування фінансових та адміністративних санкцій як найпоширеніших форм реагування на порушення. З'ясовано, що фінансова відповідальність водночас виконує відновлювальну та дисциплінуючу функції, а адміністративні заходи забезпечують превентивний вплив і формують відповідальну поведінку платників податків.

Встановлено, що у випадках умисного ухилення від сплати податків застосовується кримінальна відповідальність, спрямована на протидію серйозним і системним формам податкових зловживань. Підкреслено, що ефективне застосування заходів відповідальності потребує дотримання принципів законності, пропорційності та неупередженості, оскільки це безпосередньо впливає на довіру до податкової системи та фінансову стабільність держави.

Здійснено аналіз підстав притягнення платників податків до відповідальності податковими органами як ключового елементу механізму забезпечення законності у сфері оподаткування. З'ясовано, що ефективність застосування заходів відповідальності залежить від чіткості матеріально-правових і процедурних умов, які визначають можливість податкового органу ініціювати санкції.

Досліджено вплив цифровізації податкового адміністрування, розвитку електронного врядування та автоматизованих систем виявлення ризиків на формування сучасних підстав податкової відповідальності. Установлено, що нові технологічні інструменти підвищують точність фіксації правопорушень та мінімізують суб'єктивність рішень, проте вимагають вдосконалення нормативного регулювання, зокрема щодо доказування порушень у цифровому середовищі та захисту інформації.

Охарактеризовано порядок розгляду податковими органами справ про порушення платниками податкового законодавства як ключовий механізм забезпечення ефективності податкової політики. Обґрунтовано, що чіткість і об'єктивність процедури визначає рівень податкової дисципліни, наповнення бюджету та формування довіри до податкових органів. Встановлено, що порядок розгляду справ поєднує норми податкового, адміністративного та фінансового права, забезпечує встановлення фактів порушень, правову кваліфікацію дій платника та прийняття обґрунтованого рішення.

Розглянуто етапи правозастосування – від виявлення порушень і збору доказів до складання податкових повідомлень-рішень та оскарження рішень. Показано, що процедура повинна здійснюватися з дотриманням принципів законності, пропорційності, об'єктивності та рівності сторін, а також гарантувати платникам реалізацію їхніх прав.

Особливу увагу приділено сучасним трансформаціям адміністративно-процедурного порядку притягнення платників податків до відповідальності в контексті модернізації публічного управління та гармонізації норм Податкового кодексу України, Кодексу України про

адміністративні правопорушення із Законом України «Про адміністративну процедуру».

У роботі виявлено нормативно-правові й організаційні проблеми у притягненні платників податків до відповідальності: відсутність чіткості процедури, колізії в законодавстві, низька правова визначеність механізмів оскарження рішень. На основі аналізу показано, що фінансові санкції часто відіграють роль фіскального тиску, а не інструменту контролю, що призводить до зростання судових спорів і втраченого рівня довіри бізнесу.

Запропоновано шляхи усунення виявлених проблем через системне вдосконалення адміністративно-правового регулювання: чітке розмежування адміністративної та фінансової відповідальності, стандартизація порядку притягнення до відповідальності, посилення прозорості і справедливості при прийнятті податкових рішень. Також аргументовано, що впровадження незалежних механізмів оскарження та активне застосування ризик-орієнтованого підходу сприятимуть формуванню балансу між фіскальними інтересами держави й правами платників податків.

Аналіз міжнародного досвіду діяльності податкових органів показав, що ефективне притягнення платників податків до відповідальності за порушення податкового законодавства потребує комплексного підходу, який поєднує превентивні контрольні заходи та застосування санкцій. Зарубіжні практики демонструють, що найуспішніші системи податкового адміністрування впроваджують автоматизований обмін фінансовою інформацією, оцінку ризиків платників, диференційоване реагування на порушення та чітке визначення видів відповідальності. Для України адаптація таких підходів може значно підвищити ефективність контролю, стимулювати добровільне виконання податкових обов'язків, зменшити рівень порушень і сприяти формуванню прозорої та прогнозованої системи податкового адміністрування, що відповідає сучасним міжнародним стандартам та умовам розвитку національної економіки.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, податкові органи, платники податків, податкове законодавство, правові акти, правопорушення, адміністративне правопорушення, податкове правопорушення, відповідальність, санкції, адміністративне провадження, адміністративна процедура, міжнародний досвід.

ANNOTATION

Oliynyk Y. I. Administrative and legal basis for the activities of tax authorities in bringing taxpayers to justice for violations of tax legislation. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 Law. – West Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2025.

This scientific work is devoted to a comprehensive analysis of the administrative and legal basis for the activities of tax authorities in bringing taxpayers to justice for violations of tax legislation.

The dissertation examines the process of formation and evolution of legislative regulation of tax liability as a key element of the functioning of the state tax system.

It has been established that the institution of tax liability was formed gradually, reflecting the stages of social development and changes in the state's economic policy. In the early stages of its formation, the application of liability measures was predominantly repressive in nature and aimed at ensuring stable budget revenues. Subsequently, the development of the institution was accompanied by a transition to a more comprehensive and systematic regulation based on the principles of legal certainty, proportionality, and ensuring a balance between the interests of the state and taxpayers.

It has been substantiated that the current state of the institution of tax liability is characterized by a number of problems. At the same time, tax liability continues

to play an important role in ensuring taxpayer discipline and generating stable budget revenues. Its proper organization contributes to strengthening tax culture, increasing the level of voluntary tax payments, and reducing the scale of violations.

The legal nature of tax liability is analyzed by identifying its essence, characteristics, principles, functions, and conditions of application.

In order to comprehensively clarify the specifics of liability applied by tax authorities for violations of tax legislation, the paper outlines its place in the system of legal liability and defines its main internal characteristics. It establishes how tax liability is integrated into the general concept of state coercion.

The role of regulatory authorities in ensuring tax discipline and the impact of legal norms on the practice of applying sanctions have been studied.

The dissertation reveals the types and content of liability measures applied by tax authorities for violations of tax legislation. It has been established that the system of tax liability is comprehensive and includes financial, administrative, and criminal measures aimed not only at punishment but also at preventing violations and encouraging voluntary compliance with tax obligations.

The features of the application of financial and administrative sanctions as the most common forms of response to violations are identified. It has been established that financial liability performs both restorative and disciplinary functions, while administrative measures have a preventive effect and shape the responsible behavior of taxpayers.

It has been established that in cases of intentional tax evasion, criminal liability is applied to counteract serious and systematic forms of tax abuse. It is emphasized that the effective application of liability measures requires compliance with the principles of legality, proportionality, and impartiality, as this directly affects trust in the tax system and the financial stability of the state.

An analysis was conducted of the grounds for bringing taxpayers to justice by tax authorities as a key element of the mechanism for ensuring legality in the field of taxation. It was found that the effectiveness of the application of liability measures

depends on the clarity of substantive and procedural conditions that determine the possibility of the tax authority to initiate sanctions.

The impact of the digitalization of tax administration, the development of e-government, and automated risk detection systems on the formation of modern grounds for tax liability was investigated. It has been established that new technological tools increase the accuracy of recording violations and minimize the subjectivity of decisions, but require improvement of regulatory framework, in particular regarding the proof of violations in the digital environment and information protection.

The procedure for considering cases of violations of tax legislation by taxpayers by tax authorities is characterized as a key mechanism for ensuring the effectiveness of tax policy. It is substantiated that the clarity and objectivity of the procedure determines the level of tax discipline, budget revenues, and the formation of trust in tax authorities. It has been established that the procedure for considering cases combines the norms of tax, administrative, and financial law, ensures the establishment of facts of violations, the legal qualification of the taxpayer's actions, and the adoption of a reasoned decision.

The stages of law enforcement are considered – from the detection of violations and collection of evidence to the preparation of tax notices and appeals against decisions. It is shown that the procedure must be carried out in accordance with the principles of legality, proportionality, objectivity, and equality of the parties, as well as guaranteeing taxpayers the exercise of their procedural rights.

Particular attention is paid to contemporary transformations of the administrative and procedural order of bringing taxpayers to justice in the context of modernizing public administration and harmonizing the provisions of the Tax Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses with the Law of Ukraine «On Administrative Procedure».

The work identifies regulatory, legal, and organizational problems in bringing taxpayers to justice: lack of clarity in procedures, conflicts in legislation, and low legal certainty of mechanisms for appealing decisions. The analysis shows that

financial sanctions often play the role of fiscal pressure rather than a control tool, leading to an increase in litigation and a loss of business confidence.

Ways to eliminate the identified problems through systematic improvement of administrative and legal regulation are proposed: clear separation of administrative and financial responsibility, standardization of the procedure for bringing to justice, and increased transparency and fairness in tax decisions. It is also argued that the introduction of independent appeal mechanisms and the active application of a risk-based approach will contribute to striking a balance between the fiscal interests of the state and the rights of taxpayers.

An analysis of international experience in the activities of tax authorities has shown that effective enforcement of taxpayer liability for violations of tax legislation requires a comprehensive approach that combines preventive control measures and the application of sanctions. Foreign practices show that the most successful tax administration systems implement automated exchange of financial information, taxpayer risk assessment, differentiated response to violations, and clear definition of types of liability. For Ukraine, adapting such approaches could significantly increase the effectiveness of control, encourage voluntary compliance with tax obligations, reduce the level of violations, and contribute to the formation of a transparent and predictable tax administration system that meets modern international standards and the conditions for the development of the national economy.

Key words: administrative and legal principles, tax authorities, taxpayers, tax legislation, legal acts, offences, administrative offences, tax offences, liability, sanctions, administrative proceedings, administrative procedure, international experience.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Олійник Ю. І. Особливості адміністративно-процедурного порядку притягнення до відповідальності платників податків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 339-341.

2. Олійник Ю. І. Правова природа відповідальності, що застосовується податковими органами до платників податків. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 265-269.

3. Олійник Ю. І. Теоретико-правові засади профілактики податкових правопорушень. *Наше право*. 2025. № 2. С. 362-366.

4. Олійник Ю. І. Євроінтеграційні процеси в українському податковому законодавстві. *Право.ua*. 2025. № 2. С. 242-246.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Олійник Ю. І., Кравчук М. Ю. Проблемні аспекти визначення правової природи податкової відповідальності. *Стратегічні напрями розвитку науки: фактори впливу та взаємодії*: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Рівне, 2 квітня). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 66-68.

6. Олійник Ю. І., Кравчук М. Ю. Правовий аналіз етапів становлення і розвитку законодавчого регулювання відповідальності, що застосовується податковими органами за порушення податкового законодавства. *Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів*: матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27 квітня). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 146-149.

7. Олійник Ю. І. Проблеми співвідношення заходів відповідальності, що застосовуються податковими органами до платників податків за порушення податкового законодавства. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: збірник тез доповідей XX

Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (м. Тернопіль, 19 травня). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 996-998.

8. Олійник Ю. І. Підстави притягнення платників податків до відповідальності податковими органами. *Achievements of 21st Century Scientific Community*: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро 16-17 вересня). Дніпро, 2024. С. 193-194.

9. Олійник Ю. І. Аналіз складу податкового правопорушення за Податковим кодексом України. *Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання*: матеріали III Міжнародна науково-теоретична конференція (м. Одеса, 20 вересня). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 149-152.